

Klaus Kjøller

SÆTNINGSSKEMAETS BIDRAG TIL EN GRAMMATISK TEORI

eller

Paul	Dide		Richsen	
	Dide	Paul	Richsen	?
<u>Richsen</u>	Dide	Paul		

INDHOLD:

1. Diderichsens sætningsskema, pædagogisk, empirisk, teoretisk
  1. En pædagogisk succes
  2. Empirisk kontrol -> revision
  3. Sætningsskemaets grundlagsproblemer
  
2. Skemaets bidrag til en grammatisk teori
  1. Hvad er en grammatisk teori?
  2. Skemaet som en sammenfatning af en række permutationsregler
  3. Afsnittet omhandler fundamentfeltet, hvis begrænsning til hovedsætningsskemaet jeg ikke mener er hensigtsmæssig, hvorfor jeg foreslår det ændret.
    1. Spørgende helsætninger
    2. Spørgeformede, nominale ledsætninger
    3. Relative ledsætninger
    4. Sætningsknuder
  
3. Referencer

1. DIDERICHSENS SÆTNINGSSKEMA, PÆDAGOGISK, EMPIRISK,

1. TEORETISK

1.1 En pædagogisk succes

Paul Diderichsens sætningsskema (Diderichsen 62) blev en succes, ingen tvivl om det. I hvert fald blandt undervisere i dansk grammatik på seminarier og ved universiteternes førstedelsundervisning. Ganske vist rummede sætningsskemaet ingen iagttagelser som ikke tidligere var gjort:

"Tidligere fremstillinger af syntaksen gik ud fra ordklasser, kasus eller sætningsled, og tilføjede som et appendiks en redegørelse for stillingen af de enkelte led (navnlig subjekt:verbum) i forhold til andre enkelte led. Dette førte enten til en meget ufuldstændig eller (som hos Mikkelsen) en ganske uoverskuelig fremstilling af forholdene. Inspireret af Brøndals krav om at gå ud fra helheden og at definere hvert enkelt led ved sin plads inden for denne, prøvede jeg at opstille en formel for en maximalt udbygget sætning og at opfatte alle kortere sætninger som varianter med "tomme pladser" af denne formel" (Diderichsen 65, s. 194-5)

Men skemasammenfatningen kom hurtigt til at udgøre et centralt indhold i begynderlærebøgernes syntaksafsnit, fx Hansen, Lilsig og Schiødt 64, Schiødt 65, Hansen 67 og 77, Kjøller 83 og Heger. (Se Teleman s. 2 ang. norske og svenske eksempler).

Har succesen været for stor? Har vi været for tilfredse med det overleverede grammatiske gods?

Ja. Jeg mener det i høj grad er gået som Diderichsen frygtede:

"Den der arbejder på det traditionelle grundlag, kan [...] ikke undgå en beklemmende fornemmelse af at hans redskaber er forældede fordi de er skabt til metoder og formål som ikke længere er aktuelle. Ja, han kan endog risikere at stille sig i vejen for videnskabelige og pædagogiske fremskridt hvis han gør sit arbejde alt for godt, og hvis han derved må forsømme at gøre en indsats på de fronter hvor fremtiden skal vindes." (Diderichsen 65, s. 208)

Men det må dog siges at en nok så væsentlig årsag til at "vi [stadig] spejder længselsfuldt efter de unge mennesker der skal gøre vore arbejder forældede" (Diderichsen 65, s. 208) er at de efterhånden knapt så unge mennesker har fundet andre problemer mere væsentlige: de pragmatiske (Kjøller 80).

1.2 Empirisk kontrol -> revision

Allerede Diderichsen selv gjorde opmærksom på at hans klassiske skema ikke passede (Diderichsen 66). Det er indholdsfeltets VNA-orden der er knas med. Hans overvejelser over ændringer standser brat med en note-henvisning: "Da det er mig bekendt at en yngre forsker f. t. arbejder på en analyse af alle disse konstruktioner, vil jeg her nøjes med disse antydninger." (Diderichsen 66, s. 379). Denne yngre forsker må have været Erik Hansen som fremlagde sine iagttagelser og revisionsforslag i 1970.

Med udgangspunkt i valensteorien og styrelsesbegrebet foreslås det

- 1) at konstruktioner som

han vil bo her en uge  
han ønsker at bo her en uge

han har boet her en uge  
han bliver boende her en uge

analyseres ens, idet der er tale om et simpelt styrelsesforhold mellem verber.

- 2) at akkusativ med infinit-konstruktioner som

jeg så ham ikke gå  
vi anbefalede ham at gå

UPI melder præsidenten dræbt  
han har bilen stående på gaden

analyseres ens, idet der er tale om finitte verber som styrer objekt og infinit.

- 3) at den faste placering af infinitter og nominale ledsætninger i det klassiske skemas ekstrapositions- eller tungtledsfelt, normaliseres. Der er også her tale om at visse verber styrer fx nominale ledsætninger.

Overvejelserne munder ud i to skemaer. I stedet for den klassiske opdeling i hovedsætnings- og bisætnings-skema, foreslås et skema for ikke-styrede verbaler:

v s a N A ,

og ét for styrede:

s a v N A.

(Formlerne er forenklet for at gøre sammenligning med det klassiske skema lettere.)

Analysen foregår efter princippet: ét verbalskema pr. styrende eller styret verbal. Hvor der i den klassiske skemaanalyse var ét hovedsætningsskema som sætningens led skulle falde på plads i, så har vi nu fået mange forskellige skemaer som helsætninger skal falde på plads i. Skemaets længde afhænger af antallet af verber i verbalkæden.

Foran hele verbalkæden findes fundamentfeltet.

Verbalkædeskemaerne er bedre til at få forskellige led til at falde på plads end det klassiske skema. Men den pris der må betales for dette er høj:

1) Det er ikke et fast skema som bruges. Dets længde og indretning afhænger af verbalkæden.

2) Det er ikke et skema over sætningens led.

Spørgsmålet er om verbalkædeløsningen, som jo ligger i konsekvent forlængelse af Diderichsens egne revisions-tanker (66), ikke går unødigt vidt.

Den nærliggende anden mulighed var at holde fast, på den ene side, ved et, evt. let revideret, hovedsætningsskema, og på den anden, ved skemaer over "sekundære neksus": ledsætninger, akkusativ m. infinitiv og andre infinit-konstruktioner. Denne, synes jeg, særdeles sunde tankegang er central i EDG's syntaksbeskrivelser (de forsk. skemaer), men forlades desværre i Diderichsen 66 (og hos Erik Hansen).

### 1.3 Sætningsskemaets grundlagsproblemer

"[...] man kan ikke have beskæftiget sig meget med de sidste 30 års sprogteori uden at forstå at hele det begrebsapparat vi opererer med (ordklasser, sætningsled, forbindelsesarter osv.), ikke kan stå for en stringent analyse." (Diderichsen 65, s. 207).

Dette er i høj grad også en kritik af Diderichsens eget skema, som jo blot var en fremragende pædagogisk udformning af traditionens syntaktiske iagttagelser.

Kjøller 71 er et forsøg på at give en stringent definition af skemaerne: 1) Diderichsens klassiske, 2) Erik Hansens verbalkædeskemaer, og 3) en krydsning af dem som dels imødekommer Erik Hansens kritik, dels fastholder princippet om ét hovedsætningsskema (Kjøller 71, s. 112):



F	v	s	a	N	a/A	V	N	A
jeg	har		ikke			tøvet	Hansen	i går
	fik	de		mælk		at drikke		
han	kom				op	at køre		
hun	sendte			Lise	ud	at lege		
jeg	bad			Olsen	om ikke	at sende	indbydelser	ud
vi	må					bede	Olsen	om kagen
jeg	har		ikke			fået		
				mælk		at drikke		

Den kæde af definitioner som definerer skemaerne, tager udgangspunkt i begreberne 'sætning' (= grammatisk sætning), 'ord' og 'paradigme' (= bøjningsparadigme). Med disse og kun disse tre intuitivt givne begreber, udformes, trin for trin, en lang række definitioner som fører frem til sætningsskemaerne. Dette indebærer også en definition af de forskellige ledtyper. Iflg. Levin (s. 124) har Diderichsen tilsyneladende ment at dette skulle være umuligt. Det sker i forbindelsen med kritikken af Wiwel (Diderichsen 65, s. 153).

## 2. SKEMAETS BIDRAG TIL EN GRAMMATISK TEORI

### 2.1 Hvad er en grammatisk teori?

Sætningsskemaets teoretiske status har været behandlet af Levin og Telemann. Debatten omkring den generative grammatik har medført mere præcise krav til udformningen af grammatiske beskrivelser. I lyset (?) af disse krav har man spurgt sig hvad et sætningsskema egentlig er for noget.

Det jeg har at bidrage med til dette halvtredsårsnummer tilhører denne kategori. Derfor vil jeg skrive lidt om de generelle krav man efter min mening må stille til en grammatik. Jeg vil prøve at gøre det uden brug af sidste skrig i malabariske formler, i håbet om at tankegangen må stå så meget desto klarere for læseren.

Grammatikkens objekt er grammatiske sætninger, eller psykologisk udtrykt: vores intuition om grammatiske sætninger. Det er grammatikkens opgave at opstille en model af denne intuition, af denne evne hos sprogbru-

gerne til at afgøre om en given sekvens er en grammatisk sætning. Det vil sige at en grammatisk teori skal sætte os i stand til at rekonstruere den analyse af en sekvens som sætter sprogbrugeren i stand til at afgøre om der er tale om en grammatisk sætning eller ej.

Man kan også sige det således at en grammatik er en endelig mængde regler som nøje angiver hvorledes enhver mulig grammatisk sætning kan opbygges. Det er takket være kendskabet til disse regler at det er muligt for sprogbrugerne at afgøre en sætnings grammatiskhed.

Når man skal udforme disse regler er der især to træk ved sproget som er væsentlige:

1) Enheder af en bestemt type, X, kan ofte selv indeholde enheder af samme type, X. Eksempel: sætninger kan selv indeholde sætninger.

2) Forskellige sætninger kan have samme betydning.

I disse to grundlæggende banaliteter ligger nøglen til en økonomisk indretning af grammatikkens regelsystem.

Banalitet 2 sandsynliggør at analysens første fase må være at reducere forskellige sætninger (overfladesætninger) til samme grundlæggende struktur (dybdestruktur).

Banalitet 1 sandsynliggør at samme dybdestrukturelle sekvens får den samme analyse, uanset hvilke omgivelser den står i. Altså fx samme analyse af en helsætning og en ledsætning, hvis de har samme dybdestruktur. De er dannet efter de samme dybdestrukturelle regler.

Man kan muligvis godt opbygge en grammatik som ikke tager udgangspunkt i disse to banaliteter, men den bliver langt mindre økonomisk og overskuelig.

Hvordan skal de led-rækkefølge-informationer som Diderichsens sætningsskema rummer, udmøntes inden for denne teoretiske ramme?

Inden jeg forsøger at svare, kan vi se på hvorledes Diderichsen selv vurderede den teoretiske værdi af sit skema:

... informationer har forment: hvis der i en sætning findes et og de led (fx s, v, N) så skal de

Opstillingen af en sætningsmodel havde et dobbelt formål: Først og fremmest skulle den være et redskab ved sammenligning af ledstillingen i forskellige tekster, specielt inden for nordisk, om muligt med videre perspektiv. Dernæst var det hensigten på grundlag af sådanne sammenlignende studier at nå frem til et mere omfattende empirisk grundlag for en forståelse af de »logiske« (i Viggo Brøndals forstand) eller psykologiske principper der ligger til grund for det faktum at alle de sætninger der nydannes ved sprogets skabende virksomhed, i så høj grad følger de samme grundmønstre inden for samme sociale milieu eller stilart, uden at de talende er i stand til at erkende hvori disse mønstre består. Man måtte prøve at finde de »Bedingungen und Triebkräfte« (som det hed i W. Havers' Erklærende Syntax (1931)) der lå bag ved ledstillingen i de forskellige sprog og at forklare de forskelle der kunne konstateres mellem sprog, dialekter og stilarter, som resultater af at styrkeforholdet mellem de forskellige almene »kræfter« var forskelligt inden for forskellige sociale milieuer.

(Diderichsen 66, s. 365)

Kort sagt skal skemaet bruges til at beskrive forskellige varieteter med. Forklaringen af disse forskelligheder vil dels bestå af en generel teori om de logiske og psykologiske principper som ligger bag enhver sætning. Det vil sige en grammatisk teori. Dels en sociologisk forklaring som skal gøre rede for de almene princippers brug i den enkelte varietet. Det vil sige en sprogbrugsteori.

Den teoretiske ramme som blev skitseret i begyndelsen af dette afsnit, er et bud på hvilke logiske principper der ligger bag enhver sætning. Når vi nu ser på hvorledes sætningsskemaets informationer kan udmøntes inden for denne ramme, er det et bud på nogle af de logiske principper der ligger bag enhver rigsdansk sætning. Dette teoretiske arbejde ligger således i smukkeste forlængelse af Diderichsens tanker.

## 2.2. Skemaet som en sammenfatning af en række permutationsregler

Den udmøntning som bedst imødekommer den teoretiske ramme, er at opfatte sætningsskemaet således at det i princippet, dels rummer en angivelse af ledrækkefølgen i dybstrukturen, dels hvorledes denne rækkefølge kan ændres, så der fremkommer andre, fuldgode danske sætninger. Denne fortolkning findes både hos Levin (s. 123 f.), og hos Teleman (s. 15 ff.), som også diskuterer andre fortolkninger.

Skemaets informationer har formen: hvis der i en sætning findes de og de led (fx s, v, N), så skal de

stå i én af følgende rækkefølger (vort eksempel: s v N, v s N, N v s).

Hvis man derfor forestiller sig at man i grammatikkens dybdestruktur opererer med fast ledrækkefølge, fx s v N, så skal sætningsskemaets informationer udmøntes i en række permutationsregler:

s v N  $\rightarrow$  v s N

s v N  $\rightarrow$  N v s .

Den første regel vil være afhængig af om der i dybdestrukturen findes en spørgsmålsmarkør. Den vil i så fald være obligatorisk. Den anden regel vil, i den grove grammatiske skitse vi ser på her, være én man kan benytte eller ej: den er fakultativ: s v N og N v s har samme dybdestruktur.

Diderichsens klassiske skema

F v s a V N A. (jeg har tilladt mig at ændre S til N) er altså, i analogi hermed, en sammenfatning af følgende permutationsregler:

s v a V N A  $\rightarrow$  v s a V N A

"  $\rightarrow$  V N A v s a

"  $\rightarrow$  N v s a V A

"  $\rightarrow$  A v s a V N

Men økonomiprincippet om at en grammatik bør bestå af så få og så enkle regler som muligt, medfører at man må foretrække v s a V N A som grundform, således:

R1 v s a V N A  $\rightarrow$  s v a V N A

R2 "  $\rightarrow$  V N A v s a

R3 "  $\rightarrow$  N v s a V A

R4 "  $\rightarrow$  A v s a V N

Her bliver den 2., 3. og 4. regel mere enkel, fordi rækkefølgen v s a ikke skal permuteres. Dette er et indicium på at man i grammatikkens dybdesekvenser med fordel kan operere med v s N-rækkefølge fremfor s v N.

De permutationsmuligheder som reglerne rummer, kan sammenfattes i forskellige skemaer som rummer 10 pladser:



$$\left\{ \begin{array}{l} V_1 N_1 A_1 s_1 \\ V_1 N_1 s_1 A_1 \\ V_1 s_1 N_1 A_1 \\ s_1 V_1 N_1 A_1 \end{array} \right\} v s_2^a V_2 N_2 A_2$$

$$V_1 N_1 A_1 v_1^s v_2^a V_2 N_2 A_2 .$$

Hvis man skal sikre en én-tydig relation mellem skema og mængden af permutationsmuligheder, så må det fastsættes at

- 1) et led optræder én og kun én gang i sekvensen.
- 2) hvis  $V_1$  er udfyldt, så er  $N_2$  og  $A_2$  tomme.
- 3) hvis  $V_1$  og/eller  $N_1$  og/eller  $A_1$  er udfyldt, så er  $s_1$  eller  $v_2$  tomme.

9 umiddelbart

Der er ingen formelle grunde til at foretrække ét af de fem skemaer for de andre. De er lige korte og overskuelige. Mere intuitivt kan man blandt de fire første foretrække det første, fordi  $s_1$  her står ved siden af  $v$ . Som bekendt valgte Diderichsen de fire første, idet han slog alt det der stod før  $v$  sammen i fundamentfeltet.

Mig bekendt har Diderichsen ingen steder direkte overvejet den femte mulighed: F s v a V N A.

Diderichsen argumenterer for sit valg således (Diderichsen 41, s. 55; se også EDG §73):

Den funktionelle Modsætning mellem Hovedsætning med Verbum paa anden Plads og Hovedsætning med Verbum paa første Plads formuleres nemlig simplest som en Modsætning mellem henh. Sætninger med og uden Indlederled. Betingelsen for, at denne Modsætning kan træde klart frem, er nu netop den, at den øvrige Sætning («Sætningsstammen») altid indledes med det samme Led, og dette Led maa da nødvendigvis være Verbet, da kun dette findes i alle (fuldt konstruerede) Sætninger (og da Subjektet særdeles ofte fungerer som fx. tematisk Indleder); kun hvis man statuerer Følgen Vb.-Subj. som »habituel« Orden i Hovedsætningens Aktualfelt, synes altsaa det vigtigste Ordstillingsfænomen i moderne Germansk at faa en tilfredsstillende Formulering, og den karakteristiske Forskel i Tyngde eller »Spændthedsgrad«, der umiddelbart føles mellem fx. Objekt og Subjekt som Indleder (*Hám kan hun ikke lide : Hun kan ikke lide ham*), beror da paa, at Objektet (ifølge Brøndal) belastes med en logisk Funktion (den forberedende, rammesættende), der ikke indgaar i det normale Objekts Definition, men derimod i Subjektets.

Jeg synes ikke det virker overbevisende.

Langt mere tvingende er de rent formelle grunde der er til ikke at vælge den femte mulighed. Men de fremgår, så vidt jeg kan se, først når man skal prøve at beskrive sætningsknuder (se nedenfor, afsnit 2.3.4).

Y alligvel



2.3 Afsnittet omhandler fundamentfeltet, hvis begrænsning til hovedsætningsskemaet jeg ikke mener er hensigtsmæssig, hvorfor jeg fremsætter et andet forslag

Diderichsens bisætningsskema har ikke noget fundamentfelt. Til gengæld er der en underordnende konjunktionalplads,  $K_u$ , som er yderst fleksibel (EDG §71).

Med udgangspunkt i "sætningen"

manden havde ikke kørt bilen den dag, fordi X

kan man forestille sig mange forskellige bisætningskonstruktioner, indledt med henholdsvis:

- 1) underordnende konjunktioner.
- 2) ... manden, som/der ikke havde ...
- 3) ... bilen, som manden ikke havde ...
- 4) ... den dag, hvor manden ikke ...  
   på hvilket tidspunkt manden ikke ...
- 5) ... kørt bilen den dag, hvad manden ikke havde.
- 6) X, hvorfor manden ikke havde ...

Iflg. Diderichsens analyseforslag står de understregede bisætningsindledere på samme plads som de underordnende konjunktioner. Til trods for at udtrykkene er nøje semantiske paralleller til de muligheder der er for fundamentfeltsplaceringer af led i den tilgrundliggende helsætning.

Grunden til denne forskelsbehandling er udelukkende at der, i den kontekst hvor bisætningen står, som regel ikke er muligheder for forplacering af andre led end det der allerede står på forreste plads.

Når det er velkendt i hvor høj grad Diderichsen lagde vægt på at led som stod på samme plads, havde semantiske fællestræk (jvf. de forskellige adverbialtyper), må det undre

- 1) at han accepterer en plads forrest i bisætningsskemaet som kan rumme
  - a) led som kan have alle funktioner i bisætningen, bortset fra a og v. Dette svarer helt til fundament-

feltets egenskaber.

b) underordnende konjunktionaler. Ulf Teleman undrer sig over at prædikativer og objekter placeres på samme plads (N), og over at et verbal altid skifter plads når det skifter fra finit til infinit (Teleman s. 24 og s. 19). Jeg deler hans undren; men denne undren er ubekymret barneslumren ved siden af den tilstand som indtræffer når man kontemplerer bisætningsskemaets første plads: a) og b) ovenfor har intet til fælles, ud over at de står først. Et skema som har så forskelligartede led stående på samme plads, reducerer sig selv til absurditet.

Hertil kommer

2) at pladsen benævnes 'K<sub>u</sub>'. Hvorfor skal alle de smidige muligheder for sætningsspidsplaceringer som fremhæves i hovedsætningsskemaet, i bisætningsskemaet dølges bag den reducerende og misvisende betegnelse 'underordnende konjunkcionalplads'?

Bisætningsskemaet burde have set således ud:

F s a v V N A .

Egentlig hører jo K<sub>s</sub>- og K<sub>u</sub>-pladsen, som placeredes forrest i skemaet, lige så lidt med til skemaet over bisætningens led, som K<sub>s</sub>-pladsen hører med til skemaet over hovedsætningens led. Det er led af en helt anden art: de sætter sætninger i relation til hinanden.

I DET følgende vil jeg give et skitseforslag til hvorledes forskellige forhold omkring

- spørgende helsætninger,
- spørgeformede nominale ledsætninger,
- relative ledsætninger, og
- sætningsknuder

kan beskrives ud fra den teoretiske ramme som er opstillet ovenfor (afsnit 2.1 og 2.2).

Det vil samtidig blive yderligere en illustration af nødvendigheden af at have et fundamentfelt i bisætningsskemaet.



v s a? V S A  $\overline{fak}$  s v a? V S A  
 [nul] [nul]

Der kan ikke spørges til v når det er et hjælpe-/modal-  
 verbum. Står indholdsverbet på v-pladsen, får vi:

v? s a N A  $\overline{obI}$  { hvad gør/gjorde s }  
 { s gør/gjorde hvad }

2.3.2 Spørgeformede, nominale ledsætninger

Her skal vi se på eksempler som

- De fortalte, hvem der ikke har værdsat Diderichsen til eks.
- " , hvad eleverne ikke har
- " , hvem eleverne ikke har værdsat til eksamen
- " , hvornår eleverne ikke har værdsat Diderichsen
- " , om eleverne har værdsat Diderichsen til eks.

De indlejrede, spørgeformede sætninger må have samme  
 dybdestruktur som de tilsvarende, spørgende helsætninger  
 i forrige afsnit.

Men der er færre permutationsmuligheder:

- v s? a V N A  $\overline{obI}$  s? v a V N A
- v s a [V N A]?  $\overline{obI}$  [V N A]? v s a
- v s a V N? A  $\overline{obI}$  N? v s a V A
- v s a V N A?  $\overline{obI}$  A? v s a V N
- v s a? V N A  $\overline{fak}$  s v a? V N A

Hertil kommer den generelle ledsætningspermutation, som  
 er obligatorisk ved denne type ledsætninger:

$$X \begin{Bmatrix} v & s & a \\ s & v & a \end{Bmatrix} Y \dashrightarrow X s a v Y$$

X og Y symboliserer ledsætningsneksusens omgivelser.  
 Specielle indsættelsesregler sørger for 'der' og 'om'  
 i 1. og 5. eksempel.

2.3.3 Relative ledsætninger

Tag sætningerne

eleverne har ikke værdsat Diderichsen til eksamen

og

Diderichsen gjorde eleverne paniske mod sin vilje.

Der er flere muligheder for at kombinere disse to sætninger ved indlejring:

eleverne som D. gjorde ..., har ikke værdsat ham til eks.

D. som eleverne ikke har værdsat ..., gjorde eleverne/dem paniske mod sin vilje

D. som/der gjorde eleverne paniske ..., har eleverne/de ikke værdsat til eksamen

Andre kombinationsmuligheder kan fremkomme ved mindre ændringer i udgangseksemplerne:

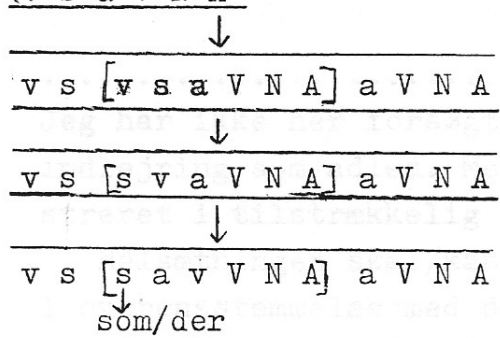
Til eksamen, hvor Diderichsen ...

Diderichsen, mod hvis vilje ...

Som i forrige afsnit er det iøjnefaldende hvor mange permutationsmuligheder der er til rådighed når en sætning skal indlejres, her som adled.

I princippet gælder følgende regler:

v s a V N A      to dybdestrukturer hvor s'erne har samme  
v s a V N A      denotation eller betydning.



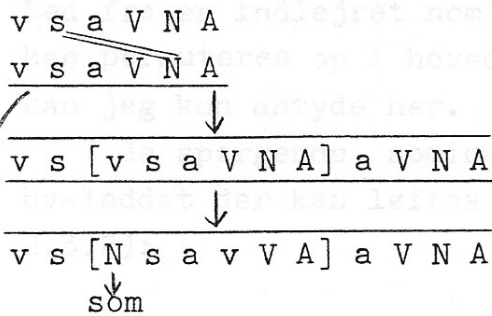
den ene sætning placeres i den anden, umiddelbart efter det identiske led.

det identiske led i den indlejrede sætning permuteres frem til kontaktstilling.

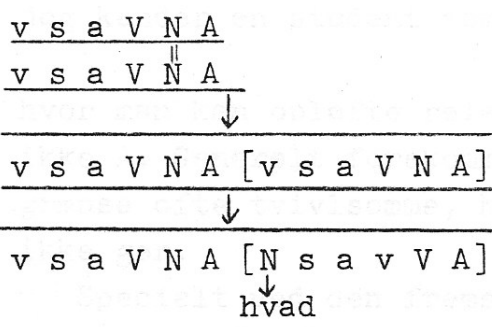
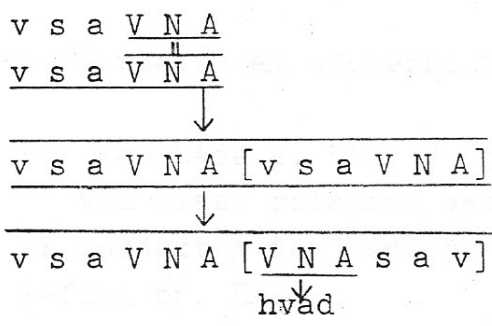
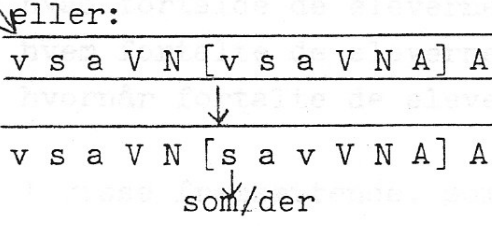
Endelig skal den generelle ledsætningspermutation (sav) anvendes.

De to sidste permutationer er obligatoriske.





her er også den generelle  
ledsætningspermutation (sav)  
udført (for at forkorte min  
fremstilling)



denne "undtagelseskon-  
struktion" (EDG §82, till. 2)  
falder smukt på plads i  
vores ramme

.....

Jeg har ikke her forsøgt at angive alle regler for  
indlejring som adled. Men grundideen skulle være illu-  
streret i tilstrækkelig grad.

Helsætningen skal/kan også undergå permutationer  
i overensstemmelse med de grundlæggende regler R1-4  
ovenfor, korrigeret under hensyn til de velkendte  
tungtledsregler.

2.3.4 Sætningsknuder

Led fra en indlejret nominal eller relativ sætning kan permuteres op i hovedsætningen. Reglerne for dette kan jeg kun antyde her.

I de spørgende, nominale ledsætninger er det kun hv-leddet der kan løftes op (eksempler: jvf. afsnit 2.3.2):

hvem fortalte de ikke har værdsat D. til eksamen  
hvad fortalte de eleverne ikke har  
hvem fortalte de eleverne ikke har værdsat til eksamen  
hvornår fortalte de eleverne ikke har værdsat D.

I visse fremsættende, nominale ledsætninger kan de sædvanlige permutationsled løftes op: fx

de fortalte at eleverne ikke har værdsat D. til eksamen.

Her kan både s, VNA, N og A permuteres frem/op.

Ved visse relative sætninger, hvor fællesleddet er subjekt i den indlejrede sætning, kan visse led løftes op. Ex:

jeg kender en student som aldrig har brugt skemaet rigtigt

hvor man kan opløfte relativsætningens N og VNA, men ikke A. Generelt forekommer disse knuder over relativgrænse ofte tvivlsomme, hvad de to fornævnte knudetyper ikke gør.

Specielt ved den fremsættende, nominale objektsætning er knudemekanismen frugtbar: knudeled kan løftes op flere gange, jvf.:

jeg fortalte at maden havde de forestillet sig at han spiste  
maden fortalte jeg at de havde osv.

Den letteste og mest overskuelige måde at udtrykke disse løfteregler på, er ved at definere F som det der i en indlejret sætning er permuteret op foran v,

inden vi evt. bruger den generelle bisætningspermutation (sav). Dernæst kan vi formulere opløftningsreglen: (de runde parenteser angiver at noget kan mangle - fordi det står i F)

v s a V [F v (s) a (V (N) (A))] A ---->  
F v s a V [v (s) a (V (N) (A))] A

Vi er nødt til her at indføre Fundamentfeltet i reglerne fordi vi skal have den mulighed med, at et led kan rykke flere grader op. Og ovenstående regel kan anvendes uanset om F betegner et led fra den indlejrede sætning, eller evt. et led fra en sætning som er indlejret i den indlejrede.

Reglen dækker også løftning af de spørgende, nominale ledsætningers hv-indledere. Og med visse modifikationer kan den dække tilfælde af typen:

hvad fortalte jeg at de havde forestillet sig at han spiste  
hvem fortalte jeg at de havde forestillet sig spiste maden

Et løftet led kan være fællesled i et relativkompleks, fx:

kokken kasserede maden, som jeg fortalte at de havde forestillet sig at han spiste

Beskrivelsen af komplekser af denne type kræver ikke indførelse af nye regler. Det er blot en ny kombination af regler vi allerede har set på:

1. v s a V N A
2. v s a V [v s a V [v s a V N\* A] A] A

- 
- I. 2 placeres efter N i 1, jvf. afsnit 2.3.3.
  - II. N\* permuteres frem foran v, jvf. 2.3.3.
  - III. Opløftningsreglen (jvf. ovenfor i dette afsnit) anvendes to gange.
  - IV. sav-permutationen anvendes på de indlejrede sætninger.
  - V. N\* manifesteres som 'som'.

### 3. REFERENCER

Intet udgivelsessted = København.

Listen rummer de udgaver jeg benytter; det oplyses så vidt muligt hvornår 1. udg. er kommet.

- Diderichsen, P. Sætningsbygningen i Skaanske Lov 1941.  
 " Elementær Dansk Grammatik 1962 (3. rev. udg.; 1. udg. 1946).
- " "Synspunkter for dansk sproglære i det 20. århundrede" i Larsen, Lisse & Nielsen (red.) Det danske sprogs udforskning i det 20. århundrede 1965, s. 142-211.
- " "Sætningsleddene og deres stilling - tredive år efter" i Diderichsen Helhed og struktur 1966, s. 364-379, (trykt første gang 1964).
- Hansen, E. Sprogiagttagelse 1967 (5. rev. udg.; 1. udg 1963).  
 " "Sætningsskema og verbalskemaer" i Nydanske studier nr. 2, 1970, s. 116-137.  
 " Dæmonernes port. Støttemateriale til undervisningen i nydansk grammatik 1977.
- Hansen, E., Lilsig, E. & Schiødt, H.J. Litterære læseøvelser 1964.
- Heger, S. Halløj i operaen. Noter til dansk grammatik Institut for nordisk filologi, Københavns Universitet, Amager, 1983-
- Kjøller, K. Sætningsskemaernes teori. En skitse til en analytisk beskrivelse af dansk syntaks, Specialebiblioteket, Københavns Universitet, Amager, 1971.  
 " "Forskningsoversigt: Dansk sprogbrugsanalyse" 1970-79" i Danske studier 1980, s. 100-123.  
 " Introduktion til dansk grammatik Institut for nordisk filologi, Københavns Universitet, Amager, 1983.
- Levin, P. "The Relation of Order" i Acta Linguistica Hafniensia Vol. XIII, nr. 1, 1970, s. 109-124.
- Schiødt, H.J. Dansk sprog og stil. Øvelser i sprogiagttagelse 1965.
- Teleman, U. Om Paul Diderichsens syntaktiska modell Lunds Universitet, Institutionen för nordiska språk, Meddelanden från Forskningsgruppen för talsyntax nr. 28, 1970.
-